

XORAZM VILOYATI O'TLOQI ALLYUVIAL TUPROQLARIDA QOVOQCHA NAVLARINING UNUVCHANLIGINI O'RGANISH

I.A.Raximbayeva,
Urganch davlat universiteti
N.R.Jumanazarova,
Urganch davlat universiteti

Annotatsiya. Qovoq va qovoqcha navlari ko'plab mo'tadil va subtropik mintaqalarda yetishtiriladi va butun dunyo bo'ylab sabzavot, c poliz ekinlari orasida iqtisodiy ahamiyatga ega hisoblanadi. Ushbu maqolada Xorazm vohasi iqlimi, tabiati va ekologik sharoitida qovoqcha navlarini unuvchanligini o'rganish bo'yicha tadqiqot natijalari keltirilgan. Tadqiqot davri 25-aprelda, $\frac{100 \times 70}{2} \times 70$ ko'chat qalinlikda ekilgan, mineral o'g'itlar me'yori N-150, P-120, K-90 kg/ga qo'llanilib, Drakosha, Skvorushka, Dyadya Fyodor, Sukesha, Zolotinka, Belogor, Aral, Saduman Gribovskiy-37, va Iskandar navlarining unuvchanlik ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Tadqiqot davrida olingan natijalarga ko'ra, turli qovoqcha navlarining morfologik, biologik xususiyatlariga asosan biometrik ko'rsatkichlari rivojlanishida tafovut kuzatildi.

Kalit so'zlar: qovoqcha, nav, o'g'it me'yori, ko'chat, o'sish, poya, gul, rivojlanish,.

Аннотация. Кабачки и сорта кабачков выращиваются во многих умеренных и субтропических регионах и имеют экономическое значение среди овощных и овощных культур во всем мире. В данной статье представлены результаты исследований плодovitости сортов кабачков в климатических, природных и экологических условиях Хорезмского оазиса. Срок исследований 25 апреля, высажено $100 \times 70 / 2 \times 70$ рассады, внесены минеральные удобрения из расчета Н-150, П-120, К-90 кг/га, Дракоша, Скворушка, Дядя Федор, Показатели плодородия Сукеши. Анализировались сорта Золотинка, Белогор, Арал, Садуман Грибовский-37 и Искандар. По результатам, полученным за период исследований, отмечено различие в развитии биометрических показателей разных сортов кабачков на основе их морфологических и биологических особенностей.

Ключевые слова: кабачок, сорт, норма удобрений, рассада, рост, стебель, цветок, развитие.

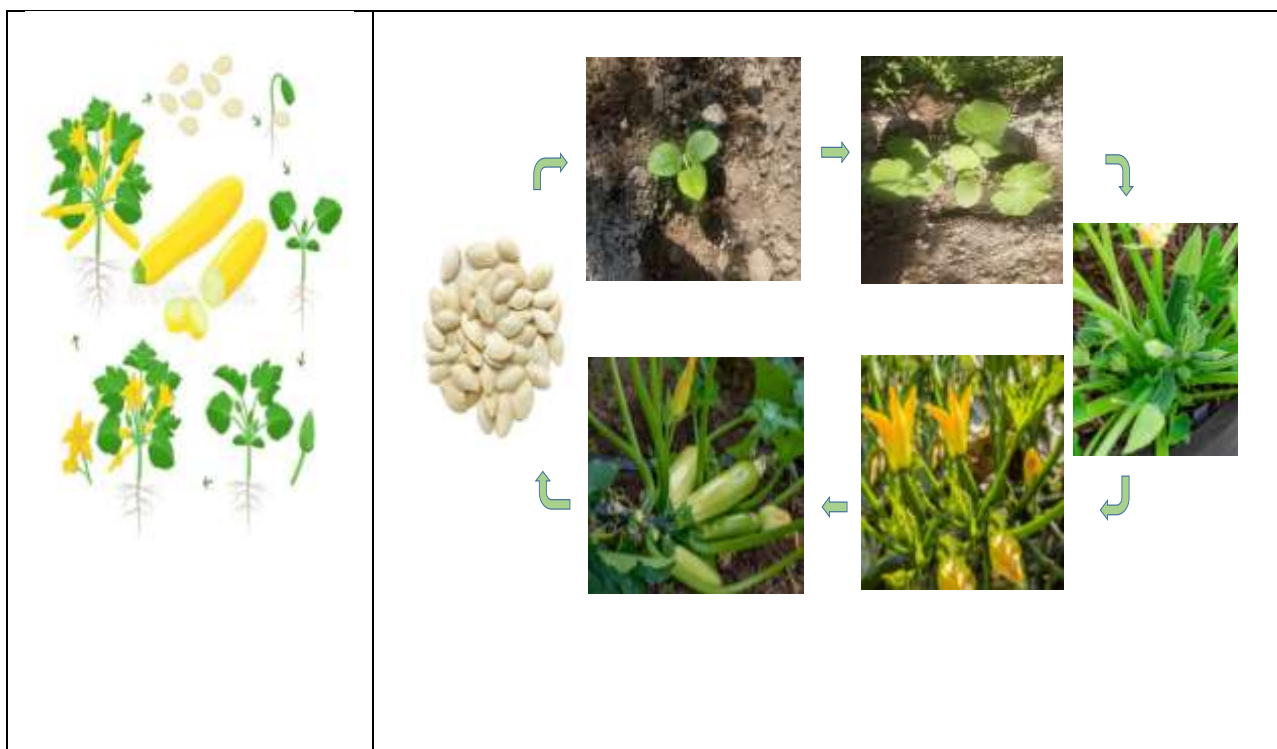
Abstract. Zucchini and zucchini varieties are grown in many temperate and subtropical regions and are economically important among vegetable and vegetable crops all over the world. This article presents the results of research on the fertility of zucchini varieties in the climate, nature and ecological conditions of the Khorezm oasis. The research period was on April 25, 100x70/2 x70 seedlings were planted, mineral fertilizers were applied at the rate of N-150, P-120, K-90 kg/ha, Drakosha, Skvorushka, Dyadya Fyodor, Fertility indicators of Sukesha, Zolotinka, Belogor, Aral, Saduman Gribovsky-37 and Iskandar varieties were analyzed. According to the results obtained during the research period, a difference was observed in the development of biometric indicators of different zucchini varieties based on their morphological and biological characteristics.

Key words: zucchini, variety, fertilizer rate, seedling, growth, stem, flower, development.

Kirish. Mamlakatimizdagi mavjud tabiiy-iqlim sharoiti qishloq xo'jaligi mahsulotlarini, xususan, meva-sabzavotchilikni barqaror rivojlantirish imkonini beradi. O'simliklarni o'stirish jarayonida ekinlar ko'pincha turli xil ekologik sharoitlarga duchor bo'ladi ya'ni: past harorat, qurg'oqchilik, tuproqning kislotaliligi, zararkunandalar ta'siri va hosildorlikni sezilarli darajada kamaytiradigan turli xil kasalliklarga. Shunday qilib, abiotik omillar ta'sirida hosildorlikning nisbiy pasayishi (ideal o'sish sharoitida) potentsialdan madaniyatga qarab 60 % dan 82 % gacha bo'lishi mumkin. Qovoqcha mevasini yetishtirish uchun qumloq tuproq eng maqbul hisoblanadi. Bu tuproqlar yuqori organik moddalar va 6,5 pH ga ega qovoqcha o'simliklari uchun eng yaxshisidir. Qovoqcha uchun urug'lik darajasi gektariga 1-1,25 kg ni tashkil qiladi. Turli ekish sanalarida qovoqcha o'simligining tashqi muhitning noqulay ob-havo sharoitlariga chidamliligi bo'yicha bir qancha tadqiqot ishlari o'tkazilgan. Aniqlanishicha, ekish muddatiga qarab, hosilning rivojlanishiga ob-havo sharoiti ta'sir qiladi. Erta ekish sanalarida o'simliklar keyingi davrlarga qaraganda yaxshiroq namlik bilan ta'minlanadi. Har bir keyingi ekish davrida fazalararo davrlarning davomiyligi kamayadi. Eng qisqa

fazalararo davrlar may oyining uchinchi o'n kunligidagi ekish davrida aniqlangan. Bu aprel oyining uchinchi o'n kunligidagi ekish davriga nisbatan 3-5 kunga qisqadir. Poliz ekinlari orasida qovoqcha sovuqqa eng chidamli o'simlik hisoblanadi, lekin shunday bo'lsa ham u issiqlikni talab etadi. Qovoqcha urug'lari $+8^{\circ}\text{C}$, $+9^{\circ}\text{C}$ haroratda unib boshlaydi. Qovoqcha uchun optimal harorat $+22 - +25^{\circ}\text{C}$ bo'lib, o'sish va rivojlanish uchun minimal $+12^{\circ}\text{C} - +15^{\circ}\text{C}$ haroratni talab qiladi [1]. Qovoqcha o'simliklari qisqa muddatli haroratning $+6-10^{\circ}\text{C}$ pasayishigacha bardosh bera oladi, ammo uzoq vaqt emas [2]. Qovoqcha qisqa yorug'li o'simlik hisoblanadi. Soya joy o'simlikning rivojlanishini kechiktiradi, hosildorlik kamayadi va shuning uchun soyasevar o'simliklar yoki bog'lar qatorlari orasiga ekish tavsiya etilmaydi [3], [4] .

Qovoqcha o'simligini ekishni tuproq $10-11^{\circ}\text{C}$ haroratda isigan paytda boshlash mumkin. Bu muddat janubiy rayonlarda aprelning boshiga, shimoliy rayonlarda esa aprelning oxiriga to'g'ri keladi. Aholini yangi uzilgan qovoqcha bilan uzluksiz ta'minlab turish maqsadida u apreldan to iyul oyining boshlarigacha bir necha muddatda ekiladi. Ko'pchilik sabzavot ekini urug'larining unib chiqishi uchun kerakli past va o'rtacha harorat o'simliklarning o'sishi uchun zarur bo'lgan haroratga qaraganda nisbatan $2-3^{\circ}\text{C}$ yuqori bo'ladi deb hisoblanadi.

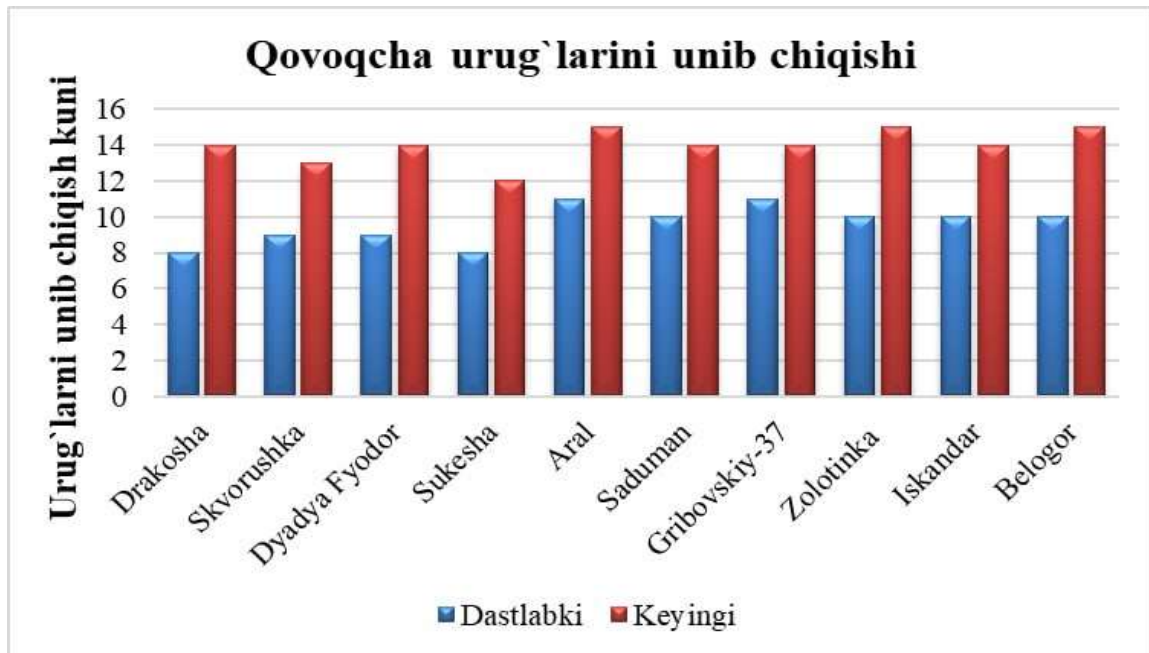
1-rasm. Qovoqcha o'simligining vegetatsiya bosqichlari.

Qovoqcha nav namunalari vegetatsiyasi urug‘ning unib chiqishi, chin barg hosil qilish, shatrik faza, g‘uncha, gullash va meva hosil qilish fazalaridan iborat. Qovoqcha o‘simligini ekishni tuproq 10-11 °C haroratda isigan paytda boshlash mumkin. Bu muddat janubiy rayonlarda aprelning boshiga, shimoliy rayonlarda esa aprelning oxiriga to‘g‘ri keladi. Aholini yangi uzilgan qovoqcha bilan uzluksiz ta‘minlab turish maqsadida u apreldan to iyul oyining boshlarigacha bir necha muddatda ekiladi. Ko‘pchilik sabzavot ekini urug‘larining unib chiqishi uchun kerakli past va o‘rtacha harorat o‘simliklarning o‘sishi uchun zarur bo‘lgan haroratga qaraganda nisbatan 2-3 °C yuqori bo‘ladi deb hisoblanadi. Qovoqcha urug‘ining ekish miqdori gektariga 4-5 kg ni tashkil etadi. O‘sinh joyi kamida 6 soat davomida quyosh nuri bilan ta‘minlanishi kerak. Chunki qovoqcha quyosh nuri kam tushadigan joyda yaxshi hosil bermaydi. Janubga qaragan dala maydonida ekish quyosh ta‘sirini maksimal darajada oshiradi va dala maydonini qora plyonka bilan qoplash o‘simlikni unib chiqish paytida unuvchanligini oshirishga yordam beradi. Qovoqcha o‘simliklari uchun tuproq pH ko‘rsatkichi 6.0 dan 7.5 gacha bo‘lgan qiymatni talab etadi. Bu qiymat ko‘pchilik bog‘larda standart hisoblanadi, lekin shunga qaramay ekishdan oldin tuproq pH darajasini tekshirish uchun tuproq sinovini o‘tkazishimiz mumkin. Ekishdan oldin tuproqqa 2 dyumli kompost qatlami bilan ishlov berish, qovoqcha o‘simliklarini tabiiy oziq moddalar bilan ta‘minlashini yaxshilashi mumkin(1-rasm).

Qovoqcha (*Cucurbita pepo* L.) mevasini eng istiqbolli sug‘orish tizimlari (tomchilatib sug‘orish va sug‘orish) hamda ikkita ekish davrining (bahor-yoz va yoz-kuz) ta‘sirini tahlil qilish uchun yopiq tuproqsiz tizimlarda yetishtirildi. Mevalarning o‘sishi, hosildorligi, meva sifati (quruq moddalar, uglevodlar, oqsillar, S vitamini, nitratlar va mineral tarkibi), ozuqa moddalarining umumiy o‘zlashtirilishi, mineral eritmalar tarkibi va suvdan foydalanish samaradorligi tahlil qilindi. Bahor-yoz mavsumi bilan solishtirganda, yoz-kuz mavsumida yetishtirilgan o‘simliklar mos ravishda 35 va 33% kamroq hosildorlik ko‘rsatgan bo‘lsa, erta hosil yetishish (10 kun) va yuqori meva sifati (yuqori konsentratsiyali glyukoza, fruktoza, saxaroza, kraxmal, P, K va Mg) kabi bir qator

afzalliklarni namoyon qildi. Atrof-muhit nuqtai nazaridan, yoz-kuz mavsumida qovoqcha yetishtirish, ayniqsa suv bilan bog'liq muammo bo'lgan joylarda muhim amaliyotdir.

Tadqiqot materiallari va uslubi. Tadqiqot davrida olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasi shuni ko'rsatdiki, 25-aprelda, $\frac{100 \times 70}{2} \times 70$ ko'chat qalinlikda ekilgan, mineral o'g'itlar me'yori N-150, P-120, K-90 kg/ga qo'llanilgan qovoqcha urug'lari oradan 8-15 kun o'tgach ya'ni 2-9 may kunlari unib chiqishi kuzatildi. Shuningdek, Sukesha navi 8-12 kunda, Aral va Gribovskiy-37 navlari 11-15 kunda unuvchanlikni qayd etgan. Drakosha, Skvorushka va Dyadya Fyodr qovoqcha navlari 8-14 kunda unib chiqish vaqtini ko'rsatgan bo'lsa, Zolotinka, Iskandar, Belogor va Saduman navlarida 10-15 kunda bir xil unuvchanlik qayd etildi(2-rasm).

2- rasm. Qovoqcha navlarining unuvchanlik ko'rsatkichlari

Tahlil va natijalar. Ekish muddatining 25-aprelda, $\frac{100 \times 70}{2} \times 70$ ko'chat qalinlikda ekilgan, mineral o'g'itlar me'yori N-150, P-120, K-90 kg/ga qo'llanilgan qovoqcha urug'larining unuvchanlik ko'rsatkichlari turli natijalarni qayd etdi. Unga ko'ra eng yuqori unuvchanlik Drakosha va Sukesha navlarida aniqlandi. Aral va Gribovskiy navlarida nisbatan kech unib chiqish kuzatilgan (1-jadval).

Qovoqcha urug'lari ekilganidan keyin bir-ikki hafta ichida unib chiqadi. Ular qisqa vegetatsiya davriga ega va dehqon tanlagan nav xilma-xilligiga qarab, 40 kundan 55 kungacha pishib yetilishi kerak.

Qovoqchani bitta tupi 10 kilogrammgacha qovoqcha mevasini berishi mumkin. Qo'shimcha afzallik sifatida, qovoqchani o'stirish oson, tez pishadi, begona o'tlarni osonlikcha yengib chiqadi va ko'p parvarish talab qilmaydi. Ammo qovoqcha issiqni sevuvchi o'simlik bo'lib, normadagidan ortiqroq sovuqqa bardosh bera olmaydi. Bu ayniqsa, shimoliy mintaqada mehnat qiluvchi dehqonlar uchun erta bahorda ekishni biroz qiyinlashtiradi. Yaxshiyamki, bizda qovoqchani o'z vaqtida yerga ekish uchun bir nechta xil samarali usullar mavjud.

Qovoqcha navlari nihollarining unib chiqishi ekologik omillarga ham bog'liq bo'lib, jumladan navning biologik, genetik xususiyatlariga, ob-havo, tuproq sharoitiga va ekish muddatlariga bog'liq holda unuvchanligi kuzatildi. Ob-havo mo'tadil bo'lib, tuproqning fizik xossalari yaxshi holatda bo'lgan sharoitda ekilgan qovoqcha navlarining unuvchanligi muhim rol o'ynaydi

1-jadval

Qovoqcha urug'larining unuvchanligi

Yil	Ekish muddati	Ko'chat qalinligi	Tup qalinligi	O'g'it me'yori	Nav nomi	Urug'larning unib chiqish sanasi	Urug'larning unib chiqish kuni
2022	25-aprel	$\frac{100 \cdot 70}{2} \cdot 70$	16472	N-150, P-120, K-90	Drakosha	2-8 may	8-14
					Skvorushka	3-7 may	9-13
					Dyadya Fyodor	3-8 may	9-14
					Sukesha	2-6 may	8-12
					Aral	5-9 may	11-15
					Saduman	4-8 may	10-14
					Gribovskiy-37	5-8 may	11-14

					Zolotinka	4-9 may	10-15
					Iskandar	4-8 may	10-14
					Belogor	4-9 may	10-15

Xulosa. Ilmiy izlanish olib borilgan tadqiqot yilida iqlim ma'lumotlarga asoslanib mos ravishda Xorazm viloyatining o'tloqi-allyuvial tuproqlarida qovoqcha navlaridan yuqori va sifatli hosili olish uchun urug'lar 25-aprelda, $\frac{100 \times 70}{2} \times 70$ ko'chat qalinlikda ekilgan, mineral o'g'itlar me'yori N-150, P-120, K-90 kg/ga qo'llanilganda turli qovoqcha navlarining morfologik, biologik xususiyatlariga asosan unuvchanlik va biometrik ko'rsatkichlarining rivojlanishida tafovutlar kuzatildi. Unga ko'ra eng yuqori unuvchanlik Drakosha va Sukesha navlarida aniqlandi. Aral va Gribovskiy navlarida nisbatan kech unib chiqish kuzatilgan.

Adabiyotlar

1. Tursunov H. X. Tuproq genetikasi. T.: UzMU 2017
2. Арипова Ш.Р., Дусмуратова С.И. Fruit and seed yield of squash varieties (Cucurbita pepo subsp. pepo) in Uzbekistan // EPRA International Journal of Research & Development. Volume: 4, Issue: 10, October 2019. Impact Factor: 6.260. – P. 74-78 (№23).
3. Zuev, V. I., Qodirxo'jaev, O., Adilov, M. M., & Akramov, U. I. Sabzavotchilik va polizchilik. [http://agriculture.uz/filesarchive/Sabzavotchilik va polizchilik.pdf](http://agriculture.uz/filesarchive/Sabzavotchilik%20va%20polizchilik.pdf). 2010.
4. Арипова Ш.Р., Дусмуратова С.И. Урожайность сортообразцов кабачка в условиях Узбекистана // «O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi» журналы махсус сони. – Тошкент, 2019. – Б 16-17 (06.00.00. №4).